

Malt-stenen, en alfabetmagisk indskrift fra tidlig vikingetid

Af Poul Erik Mørup

Af de forslag til tydning af den sydjyske Malt-indskrift, der foreligger i dag, synes Ottar Grønviks¹⁾ og Karen Thuesens²⁾ – deres øvrige kvaliteter ufortalt – tillige at være dem, der indeholder de bedste dellæsninger. De vil derfor blive lagt til grund for nedenstående forsøg på en nytolkning. Der vil blive søgt sammenstillet en tekst, der både indebærer en vis forenkling af sætningsopbygningen og desuden byder på såvel sammenhæng i det mytologiske indhold som i den del, der udgør selve mindeindskriften. Hvad angår udlæsningen af indskriften rune for rune, vil den translitteration, som bringes i museumsinspektør Svend Aage Knudsens redegørelse i Mark og Montre 1991³⁾ og som bygger på en grundig, fornyet undersøgelse af stenen, blive fulgt nøje. Den gengives hermed, idet indskriftens 2 lodrette runerækker betegnes A1 og A2 og de 6 vandrette B1 til B6. De runer, jeg betragter som usikre, er angivet med *, mens skilletegn uanset antal markeres med :.

Translitteration:

A1 suaai:titultitul
A2 fuþarkhniastbmlR
B1 huaRisi:alistiǫsa:huaRis
B2 uifrþuR:karþi:afraftasinifaupǫr
B3 kul:finR:faI*:tairunǫR:u
B4 ǫiuinrunǫR:sulialta:huaR ttt
B5 utu:tuuutbilibikakR:tuRraki
B6 tuþi
**

I vestnordisk gengivelse:

Svá á í titul titull:

Futharken.

Hverr es í? Elzti ása. Hverr es? (Hóvarr es).

Véfrøðr gerði afr ept æsnifqðr.

Kolfinnr fal teitirúnar ok ævinrúnar. Sýli alda hverr: T(ýr) ! T(ýr) ! T(ýr) !

Út, út, ú-ú-út bili gengr Týr! Reki dul í.

Oversættelse:

Således har indskriften i sig en indskrift:

Runealfabetet.

Hvem er deri? Den ældste af aserne. Hvem er det? (Det er Hovar).

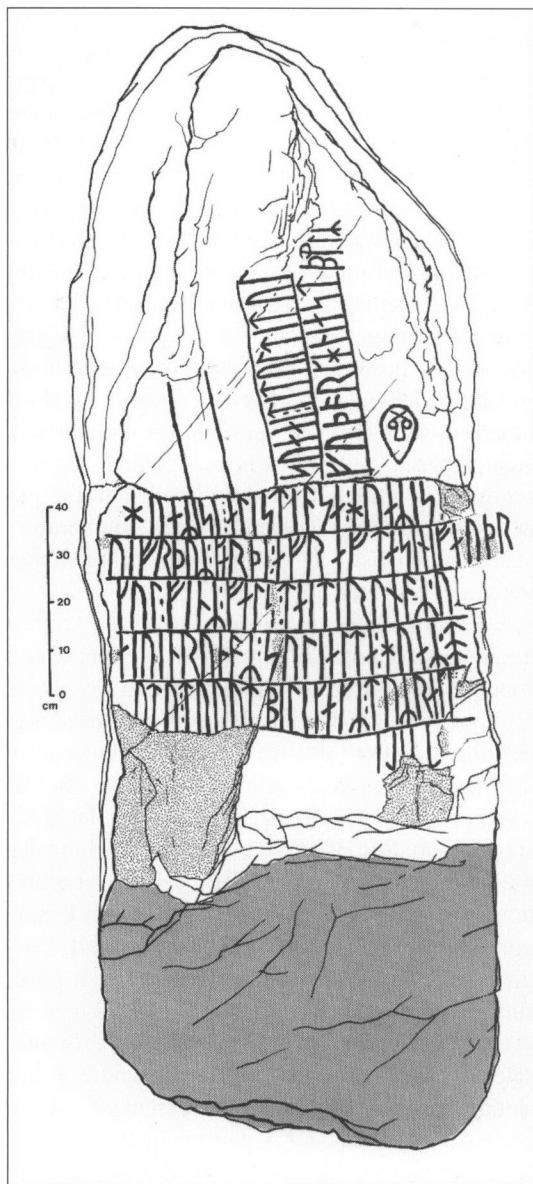
Vifrød gjorde arveøl efter sin kære fader.

Kolfinn skjulte glædesruner og evighedsruner. Enhver stivne til is: T(yr) ! T(yr) ! T(yr) ! Ud, ud, u-u-ud øjeblikkelig træder Tyr! Han drive fordølgelse deri.

Malt-stenens indholdsmæssige disposition kan opstilles på følgende måde:

1. Overindskriften. (A1 - A2).
2. Den mytologiske gåde. (B1).
3. Mindeindskriften. (B2).
4. Runemesterformlen. (B3-B4.10).
5. Fremmaningen af Tyr. (B4.11 - B6).

Af disse hører 1, 2 og 5 sammen under det, der sammenfattende kan kaldes indskriftens mytologiske indhold og 3 og 4 under det, man kunne benævne indskriftens anledning. Lad os begynde med den.

T.v. Revideret læsning og udtegning af Malt-indskriften med skitsering af stenens strukturlinier og revner. Priksignaturerne angiver forvitrede og skadede stenpartier. (Tegn.: Sv. Aage Knudsen, Egns Museet for Holsted, Brørup, Vejen).

T.h. Malt-runestenen fotograferet med skråt sidelys efter opsætningen på Sønderkov. Foto: A. Frandsen, Egns Museet for Holsted, Brørup, Vejen.

I. Anledningen

Selve læsningen af mindeindskriften (B 2) følger Ottar Grønviks tekst nøje, bortset fra, at personnavnet i hans udlægning er anbragt på sidste plads i sætningen, altså Kolfinn. Denne ordstilling, som hævdes at fremhæve personnavnet, er jo nok mulig, men ikke særlig almindelig (jvf. DR sp. 877 ff. spec. 880, om ordstilling). Når man betragter stensens linieopdeling og de 2 personnavnes placering på disse: første plads i hver sin linie, vil det være naturliger at opfatte disse navne som indledning til hver sin hovedsætning, hvilket i epigrafisk sammenhæng giver en mere ligefrem og mindre søgt sætningsopbygning. Desuden ville runeristeren næppe heller have døjet med at riste slutningen af B 2 helt om på stensens smalside, hvis det ikke netop var fordi han ønskede sit eget navn anbragt forrest i B 3 og som indledning til en ny sætning. Vi må altså holde fast i, at Vifrød er mindestenens rejser og Kolfinn den, der er mester for runerne.

Ordet *af* byder på visse vanskeligheder i sammenhængen. Det optræder i Egils saga (kap. 43), hvor det betyder en slags simpel drik, måske tyndt øl i modsætning til rigtigt øl. Ottar Grønvik mener, at der kan være tale om langtidsholdbart, stærkt krydret øl, som man kunne have med på langfart til søs, altså skibsøl, som det i en nødssituation var muligt at anvende som gravøl. At antage, at *af* skulle være en forvanskning af *erfi*, der betyder gravøl, synes ikke nødvendigt. Ifølge Grønvik kan ordet nemlig forbindes med *adj.af* = stærk, således at det måske netop har kunnet betegne stærkt øl af en kvalitet, så det kunne bruges til gravøl. I en dansk sammenhæng og på baggrund af tidsforskellen på 3-400 år mellem Malt-indskriften og Egils saga kan en sådan nuanceforskel i betydning vel ikke udelukkes.

Navnet på Vifrøds afdøde fader oplyses ikke i indskriften. At det udelades, er et udtryk for, at det nok så meget var til minde om stenrejserne selv, at runestenene i vikingetiden blev rejst. Ophavs-

mændene sørger altid for selv at blive nævnt på fremtrædende plads i indskrifterne. Formålet kunne ofte være at markere, at det nu var stenrejseren, der sad inde med afdødes ejendom, status eller rang⁴⁾. I Karen Thuesens udlægning er det Vifrøds oldefader (*ái*), der mindes. Rent bortset fra det sjældne i et sådant forhold (med den tids langt kortere levealder taget i betragtning) synes denne antagelse også af en anden grund at kunne udelukkes: Det er nemlig ikke særligt sandsynligt, at Vifrød har overtaget ejendom eller nogen verdslig eller religiøs position i samfundet direkte efter sin oldefader. Det ville jo i hvert fald kræve, at såvel faderen som farfaderen var døde før oldefaderen, samt at der ikke har været nogen nærmere arveberettigede hverken i første, anden eller tredje generation efter oldefaderen, hvilket forekommer stærkt hypotetisk. Så denne anonyme oldefader må vi nok lade ude af betragtning.

I Kolfinns runemesterformel må der knyttes nogle bemærkninger til opfattelsen af et par usikre runer. Såvel hos Karen Thuesen som hos Ottar Grønvik læses første rune i B 4 som et *k*, således at det lille ord *uk* = »og« ret påfaldende skulle være delt over på midten. Denne rune er nu efter al sandsynlighed et oralt *a*, *†*, med venstre del af bistaven bortslået af rende-graveren i forbindelse med fundet. Den bevarede højre del står ret ud fra hovedstaven uden den krumning, som en *k*-rune normalt har, og den er endvidere alt for kort. Desuden sidder *k*-runens bistave (bortset fra *k* i *kul*: *finR*) ellers ret højt i indskriften, medens den her skulle sidde omtrent midt på hovedstaven. Alt taler således for et *a* af dansk type, medmindre vi her skulle have et enkeltstående eksempel på en svensk-norsk *a*-rune (*ǰ*), på linie med de 4 *n*-runer af denne type (*ǰ*). Iøvrigt dækkes det lange *æ* i *ævinrúnar* kun dårligt alene af *i*-runen i en så gammel indskrift⁵⁾. Dertil bruges *†* = *a* eller bedre endnu på dette sted digrafen (tvetegnet) *†|* = *ai*, fordi *æ* i dette tilfælde er opstået af en gammel ur-

nordisk diftong (tvelyd) ai (aiwin > ævin)⁶⁾. Man kan så undre sig over, hvorfor k'et efter u er udeladt i slutningen af B 3, udover, at der ikke har været plads til det. Årsagen hertil skal sikkert søges i den defekte rune mellem fal og taiti midt i linien. Den læses af Karen Thuesen som et i og af Ottar Grønvik som et s, men ligner vel snarere et mislykket t. Runen er simpelthen gået i fisk for risteren, der så har opgivet det forvitrede sted og ristet t i taiti lidt længere til højre, således at der kom til at mangle plads til den sikkert ellers planlagte k-rune i liniens slutning.

Der optræder 2 slags runer ifølge indskriften: »glædesruner og evighedsruner«. Den første slags hentyder ifølge Karen Thuesen til den fornøjelse, der for de gamle nordboer lå i at fremsætte gåder. Og her er Malt-indskriften jo langt fra noget enkeltstående eksempel. Indskrifterne fra Eggjum og Rök indeholder også gåder, ligesom Edda-digtningen er rig på dem. Der er dog også mulighed for som Ottar Grønvik at anskue dem i sammenhæng med gravøllet (Grønvik 1990, s.194 og 1992, s.14). »Evighedsruner« skal derimod sikkert ses i forbindelse med værnefunktionen, en evig »fordølgelse«. Formålet var at sikre stenen og dens runer for fremtiden, en bestræbelse, også andre indskrifter er eksempler på (Glavendrup, Tryggevælde, Randbøl, Års, Tillitse, Sandby 3 o.a.).

II. Det mytologiske indhold

De 2 lodrette runerækker (A 1 og A 2) er udlagt som en slags overindskrift (Grønvik), en opfattelse, som jeg vil tilslutte mig. Denne overindskrift meddeler, at indskriften rummer en ekstra indskrift i sig, nemlig runealfabetet. Denne meddelelse er essentiel, idet runealfabetet, som det skal vise sig, udgør nøglen til den rette forståelse af indskriftens mytologiske indhold. Opfattelsen af runefølgen titultitull som hhv. akkusativ og nominativ af vestnordisk titull = overskrift, titel, indskrift, kan synes problematisk i en så tidlig indskrift (850-900), da

ordet i alm. anses for indlånt fra middelalderlatin (titulus) efter kristendommens indførelse. Og her anvendes ordet kun i en snæver sammenhæng om indskriften på Kristi kors. Ottar Grønvik antyder en mulig forbindelse med missionstidens Ribe, hvor runeristeren kan have tilegnet sig dette udtryk og brugt det også i en hedensk gravskrift, en forklaring, der dog forekommer temmelig usandsynlig. Men hvad skulle egentlig være til hinder for, at et ord som titull kunne være indlånt på et langt tidligere tidspunkt? Der findes flere latinske låneord, der er optaget i urnordisk engang i løbet af kejsertiden, hvor romerverdenen i det hele taget øvede så stor indflydelse på de germanske folkeslag i nord såvel merkantilt som kulturelt. Som eksempler på sådanne tidlige låneord kan nævnes visse handels-samkvemsbetingede ord som købe (af caupo = kræmmer, krovært), pund, kobber, men også kedel, kat (cattus), vin, bælte m.fl.⁷⁾ Da selve skikken at rejse runesten – fra det 4. århundrede e.Kr. i Norge og Sverige, fra det 6. århundrede i Danmark (Blekinge) – utvivlsomt er inspireret af romerske gravmæler og altersten med indskrifter, der bl.a. i stort tal har flankeret de gamle romerveje (f.eks. Via Appia), kan det ikke undre, at også selve betegnelsen for en sådan indskrift kan være indlånt tidligt, mens latin endnu var et levende talesprog⁸⁾.

Første vandrette linie (B 1) rummer den mytologiske gåde i form af et spørgsmål om, hvem der befinder sig skjult i futharken. Efter svaret »Den ældste af aserne« følger et nyt spørgsmål, som samtidig er et maskeret svar på gåden: huaR is kan nemlig dels læses Hverr es? = »Hvem er det?«, dels Hóvarr es = »Det er Hovarr«, altså et (visuelt) ordspil i stil med Homers »Ingen« i Odysseen. På en guldrakteat (Fyn 1) fra begyndelsen af 500-tallet møder vi en lignende form houaR, der er udlagt som et personnavn eller gudenavn. Det er et gammelt germansk toleddet navn, bestående af forleddet Hó- = »Høj-« og af -(v)arr < -warjaR = »beskytter«⁹⁾ eller -harjaR = »kriger«¹⁰⁾. Lignende

navne er f.eks. Agnarr, Einarr, Ragnarr m.fl. Navnetypen er overordentlig almindelig i de nordiske sprog. Forleddet kendes fra en anden tidlig runeindskrift, nemlig Ribe-kraniet fra ca.750. På denne står der *hutiur*, som læses vestnord. *Hótýr*. Det er blevet opfattet som et Odins-navn, men kan lige så let tages for fuldt pålydende, altså den gamle krigsgud Tyr. »Den høje kriger« eller »den høje beskytter« (her af indskriften, mindesmærket) vil begge passe fint som benævnelser for Tyr. Følgelig er gåden såvel en påkaldelse som første led i en udmaning af Tyr i 3 stadier med det formål at få ham til at træde helt frem. I spørgsmålet/svaret *huaR is* er han fortsat skjult ligesom i futharken, men i sætningen i B 4 *sýli alda hverr: t t t!* = »Enhver stivne til is (i hellig ærefrygt): t t t! (= 3 gange Tyr)« er hans tilstedeværelse nært forestående, men dog kun i form af hans symbol, den tredobbelte t-rune. Af den efterfølgende sætning fremgår det helt åbenlyst, hvad hensigten har været: Tyr skal manes ud af futharken på magisk vis (»Ud, ud, ud straks træder Tyr«) for at kunne beskytte indskriften, »drive fordølgelse i den«. Hans gudskraft ligger latent i futharken, men kan kun træde i funktion, når han kaldes ud derfra og kommer rigtigt til stede. Det anskueliggøres også grafisk ved, at hans navn ikke længere dølgjes eller bringes i kryptisk form, men nu nævnes fuldt ud. Tyr skal som højere magt sikre evig fordølgelse af det, som runeristeren som menneske har søgt skjult med sine runer. Er indskriften skjult (fal)¹¹ efter bedste menneskelige evne og hemmeliggjort ved guddommelig indgriben (dul), kan der ikke forøves anslag mod den ved hjælp af trolddom eller magi. Tyr er til evig tid nærværende i indskriften, så derfor må enhver, der nærmer sig, »stivne til is« (d.v.s. lammes af ærefrygt), således at onde hensigter derved umuliggøres. Malt-stenen er dermed et fint kilde-eksempel på den Tyrsk-kult, som de mange stednavne med Tyr især i Jylland bærer vidne om¹². Disse navne er formodentlig opstået en-

gang i løbet af yngre jernalder, men kan også være senere dannelser fra begyndelsen af vikingetiden. Tyr anses ellers i alm. for en falden stjerne på dette tidspunkt, helt ulig den høje rang i gudehierarkiet, han må have haft længere tilbage i hedenskabet. I Eddaen og hos Snorre spiller han ingen fremtrædende rolle. Men navnet Tyr betyder som appellativ (fællesnavn) »gud« og er etymologisk beslægtet med Zeus og Juppiter, den antikke verdens øverste guddom. Opfattelsen af ham som »ældst af aser« ligger derfor lige for. Som himmelgud på linie med Zeus har han næppe været dyrket på dette sene tidspunkt. Det er snarere som krigsgud, en viking som Vifrød ville dyrke ham. Malt-indskriftens betydning er da dels påvisningen af denne sene kult i Sydjylland, dels af runealfabetets særlige magiske funktion og snævre sammenhæng med mytologien og endelig af gravølsceremoni og rejsning af mindsten som manifestation af overtaget position i samfundet¹³.

III. Datering og herkomst

Til tidsfæstelse af indskriften er det vigtigste enkeltord *reki*, der samtidig afslører risterens sproglige herkomst. De tidligste eksempler på tab af v foran r i vestnordisk findes hos skjalden Brage, der digtede sin Ragnarsdrapa engang i første halvdel af 800-tallet. Dette digt opviser såvel bevaret som svundet v i denne stilling (vrøngum i str. 19 over for reiðr i str. 11). Vi har hermed en terminus post quem for Malt-indskriftens datering: den er næppe ældre end ca. 850. Senest fra ca 900 er endvidere R i norsk erstattet af r i alle stillinger (modsat dansk, hvor det i første omgang kun sker efter dental).

Det ældste eksempel er Trå bronzeøse fra ca. 900 med formerne *averkar* og *kærðigr*, mens de 3 norske 800-tals indskrifter, hvor eksempler foreligger, Valby- og Bjørneby-stenene og Oseberg træbøtte, alle ligesom Malt endnu har R. Dette sandsynliggør, at indskriften tidsmæssigt nok skal

anbringes i perioden 850-900. Ud fra rent runografiske kriterier må man nå til samme konklusion:

ƒ har endnu de højtsiddende bistave, som også ses på Gørlev-stenen (fra ca. 900). Endvidere anvendes * for h og ikke det gamle H, som endnu optræder på de danske stenindskrifter fra ca. 800 (Helnæs, Snoldelev, Høje Tåstrup). På disse dækker runen * oralt a, der i visse af periodens indskrifter også noteres med den nye rune ƒ, f.eks. Snoldelev, Helnæs, Flemløse 1. Mens de benyttede runer med undtagelse af de 4 n-runer af den svensk-norske stutrunetype ƒ alle tilhører den klassiske, danske yngre normalfuthark, der i sin »rene« form er fremherskende i Danmark fra 800-tallet til o. år 1000 og også påtræffes i enkelte norske indskrifter (f.eks. Valby- og Alstad-stenene), så er sproget bag tegnene entydigt vestnordisk, d.v.s. norsk, da Island først netop koloniseredes fra Norge på Malt-indskriftens tid. Herpå tyder nemlig udover reki også navnet på runeristeren, Kolfinn, som ikke kendes fra østnordiske kilder, samt vel også formerne tuR med u = \bar{y} i stedet for i = \bar{i}

Noter

1) Ottar Grønvik 1990 og 1992. I oversættelse: »Således har indskriften en indskrift i sig: Futharken. Hvem er deri? (d.v.s. i futharken) Den ældste af aserne. Hvem er deri? Vifrød (= Tor). Kolfinn holdt gravøl efter sin elskede far. Der overbragtes glædesruner og evighedsruner. Hver mand fryse til is. Utu – tuut! (=udråb, som når man gyser af kulde). Med djærvhed går han, som er vanskelig at drive bort (= Tor), mod skadevolderen (= jætten).«

2) Karen Thuesen 1990. I oversættelse: »Således: Giv evigt fordølgelse! Giv evigt fordølgelse! Futharken. Hvem (den ældste af aserne) er i et kar, som gnistrer? Vifrød gjorde afr(?) efter sin oldefader malningen heri (i stenen). Kolfinn skjulte heri (i stenen) morskabsruner og evighedsruner. Solen i ildkarret! Tyr! Tyr! Tyr! Ud, ud, ud Billing (en dværg)! Tyr drive fordølgelse heri (i stenen).«

3) Svend Aage Knudsen 1991, s. 14.

4) Birgit Sawyer 1991.

og u(k) i stedet for auk. Disse træk synes således at være grund nok til, at Ottar Grønvik næppe kan have ret i at søge indskriftens sproglige oprindelsessted i det svenske, nærmere bestemt Östergötland¹⁴). Malt sammenholdes her med tidlige svenske indskrifter som Rök og Oklunda-ristningen, hvilket også er korrekt, for så vidt angår visse træk i indskrifternes ydre præg. Men sprogligt kan der ingen tvivl være. Der må være tale om en nordmand, der sikkert har været meget omkringrejsende (måske også i det svenske) og som kan have været på kortere eller længere visit i Sydjylland, evt. hidkaldt til opgaven fra det nærliggende handelscenter Ribe, der jo på den tid trak folk til fra hele Nordsø-området¹⁵).

Indskriftens andet personnavn Vifrød derimod kan ikke entydigt afgrænses til nogen bestemt del af Norden, og vi må derfor antage, at Vifrød som mindestenens rejser har været lokal, hvilket også understøttes af de ovenfor omtalte religiøse forhold.

5) Lydværdien æ får i-runen først fra omkring midten af 900-tallet, jvf. Harry Andersen 1942, s. 252.

6) Brøndum-Nielsen I 1950, § 106, anm. 2.

7) Peter Skautrup I 1944, s. 76 og s. 174.

8) Titull (titulus) må ligesom ketill = »kedel« (<*katilaR af latin catillus) være indlånt som a-stamme, ikke som u-stamme. I så fald måtte nemlig formen på Malt-indskriftens tid endnu have været titulR i nominativ, da u-apokope efter kort rodstavelse først finder sted efter 800.

9) Ottar Grønvik 1987, s. 141-143.

10) At R-runen er benyttet i stedet for det ventede -r (efter assimilation rR > rr) må jo være gjort bevidst for at tilsløre svaret, men lader sig også underbygge af indskriftens norske herkomst, hvor de 2 r-lyde tidligt falder sammen (senest o. 900). En mere »korrekt« ristning af Hóvarr ville være huuar, men

med det ene u udeladt for at maskere svaret på gåden. Iøvrigt kan et enkeltstående u godt dække o-v eller u-v, jvf. Rök-stenens ituituaki = etu vettvangi = »føde på slagmarken«.

En tredje mulighed, der bedre ville forklare det anvendte -R, kunne for efterleddets vedkommende være en afledning af urn. *gaiRaR = vestnord. geirr = »spyd«, jvf. Jan de Vries 1962 (u. Hávarr).

11) Når runerne udtrykkeligt skal dølges (ved Tyrs mellemkomst), må også ordet fal tages i sin bogstavelige betydning: skjule (i magisk sammenhæng), skjule for at beskytte. Der kan være tale om en gammel reliktbetydning fra en magisk formel fra urnordisk tid: skjule i grav, begrave, altså anvendt om indskrifter, der skulle lægges ned i grave for at beskytte dem (sml. Kylver, Stenstad, Eggjum m.fl., der lå skjult i grave). Denne oprindelige betydning af vestnord. fela må være gået i glemmebogen allerede før senurnordisk tid (6. århundrede), da Stentofte- og Björketorp-stenene (fra Blekinge) begge bruger ordet uden at have haft tilknytning til nogen grav (se DR sp. 404-405).

12) I Jylland findes 21 sikre eksempler over for 3 sjællandske og 1 norsk, f.eks. Tirslund, Tiset, Tisted (se Bente Holmberg 1986). Af disse befinder 3 sig inden for afstande af hhv. ca. 10, 20 og 25 kilometer fra Malt-stenens fundsted.

13) Hvilken position, der kan være tale om, kan navnet Vifrød måske give et fingerpeg om. Det har udtalt sakralt præg (»viets, helligdommens freder«) og ville passe fint til en, som skulle overtage hvervet som gode, ligesom fynske Roulv, »Næsboernes gode«, der nævnes i indskrifterne fra Helnæs og Flemløse, og Glavendrup-stenens Alle.

14) Ottar Grønvik 1990, s. 199-200 og s. 202-203, og 1992, s. 23-24.

15) Stig Jensen 1991.

Litteraturhenvisninger

Andersen, Harry: Runedansk rita og rata. Nogle runografiske og lydhistoriske Bemærkninger. (Arkiv för Nordisk Filologi 56, 1942, s. 251-265).

Brøndum-Nielsen, Johs.: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. 2. udg. Bd. 1. Kbh., 1950.

DR = Danmarks Runeindskrifter. Ved Lis Jacobsen og Erik Moltke under Medvirkning af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen. Bd. 1-3. Kbh. 1941-42.

Grønvik, Ottar: Fra Ågedal til Setre. Sentrale runeindskrifter fra det 6. århundrede. Oslo, 1987.

Grønvik, Ottar: Den nyfundne runesteinen fra Malt i Jylland – en religionshistorisk vigtig innskrift fra omkring 900. (Det Norske Videnskapsakademi: Årbok, 1990. s.187-207).

Grønvik, Ottar: Runesteinen fra Malt i Jylland. (Arkiv för Nordisk Filologi 107, 1992, s. 1-34).

Holmberg, Bente: Den hedenske gud Tyr i danske stednavne. (Mange bække små. Til John Kousgård Sørensen på tresårsdagen 6.12.1985. Kbh. 1986, s. 109-127).

Jensen, Stig: Ribes vikinger. Ribe, 1991.

Knudsen, Svend Aage: Runesteinen fra Malt sogn nu på museum. (Mark og Montre, årg. 1991, s. 3-23).

Sawyer, Birgit: The erection of rune-stones in Viking-age Scandinavia: The political background. (The audience of the sagas II: The eighth international saga conference. Göteborg, 1991, s. 233-242).

Skautrup, Peter: Det danske Sprogs Historie. Bd. 1. Kbh., 1944.

Thuesen, Karen: Maltstenen. En runologisk undersøgelse af den sydjyske Maltindskrift. Kbh., 1990.

Vries, Jan de: Altnordisches etymologisches Wörterbuch. Leiden, 1962.

Poul Erik Mørup. Født 1949. Bøgevej 32, 6600 Vejen. Har tidligere skrevet til Årbog for Ribe Amt, 1989: Lægelig runemagi i 700-tallets Ribe.